

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Природничо-географічний факультет
Міністерство екології та природних ресурсів України
Гетьманський національний природний парк
Міністерство освіти Республіки Білорусь
Заклад освіти «Могилівський державний університет імені А. О. Кулешова»



**Матеріали VII Міжнародної наукової конференції
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВКІЛЛЯ»,
присвяченої 80-річчю з дня заснування Ботанічного саду Сумського
державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
12-14 жовтня 2017 р.**

**Papers presented at VII International Scientific Conference
«CURRENT PROBLEMS OF ENVIRONMENTAL RESEARCH»,
dedicated to the 80th anniversary of foundation the Botanical Garden of
the Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
October 12-14, 2017**

Суми – 2017

*Друкується згідно з рішенням вченої ради
природничо-географічного факультету
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка*

Редакційна колегія:

Г. Я. Касьяненко, кандидат хімічних наук, доцент (голова);
Ю. І. Литвиненко, кандидат біологічних наук, доцент (відп. секретар);
А. О. Корнус, кандидат географічних наук, доцент (відп. редактор);
О. М. Бабенко, кандидат педагогічних наук, доцент;
О. Г. Корнус, кандидат географічних наук, доцент.

А 43 Актуальні проблеми дослідження довкілля. Збірник наукових праць (за матеріалами VII Міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю з дня заснування Ботанічного саду Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, 12-14 жовтня 2017 р., м. Суми) / Ред. кол.: Касьяненко Г.Я., Литвиненко Ю.І., Корнус А.О. та ін.; Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. – Суми : ФОП Цьома С.П., 2017. – 292 с.

У виданні викладені результати досліджень різних об'єктів довкілля, порушуються проблеми взаємодії людини і природи та інші питання, які були представлені на VII Міжнародній науковій конференції, присвяченій 80-річчю з дня заснування Ботанічного саду Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, що відбулася у м. Суми 12-14 жовтня 2015 р.

Для фахівців у галузі біології, географії, екології, хімії, працівників державних і громадських природоохоронних закладів, учителів та студентів, а також широкого кола читачів, які цікавляться проблемами взаємодії природи та суспільства.

Матеріали надруковані в авторській редакції.

УДК 502.3+504.453+57.017

© Колектив авторів, 2017

© ФОП Цьома С.П., 2017

© СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2017

цій території ландшафту плакорного степу. Види рослин, внесені до Європейського Червоного списку та Червоної книги України, на території заказника «Катеринівський» відсутні [2, 3, 4].

Таким чином, можемо констатувати наявність рідкісних представників флори в більшості заказників Лебединського району Сумської області. Для розуміння динаміки зміни видового складу і меж ареалів, необхідне регулярне проведення відповідних досліджень з подальшим узагальненням отриманої інформації.

Список використаних джерел

1. Вивчення поширення тварин і рослин, занесених до Червоної книги України на території Лебединського, Тростянецького, Липоводолинського та інших районів Сумської області / (Звіт з н.д. теми. Сумський державний педагогічний інститут ім. А.С. Макаренка) Керівник теми: к.б.н. доцент кафедри ботаніки К.К. Карпенко. Суми, 1998. 188 с.
2. Звіт про науково-дослідну роботу. Рослини і тварини заповідних об'єктів Сумської області / СумДПУ ім.. Макаренка. Суми. 2000 р. 74 с.
3. Карпенко К.К. Рослини, занесені до Червоної книги України, що виявлені на території Сумської області / К.К. Карпенко, М.П. Книш, О.С. Родінка, А.П. Вакал // Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині. Кн. 5.: зб. наук. праць. Суми: Джерело, 2001. 103 с.
4. Родінка О.С. Рослини, занесені до Червоного списку Сумської області / О.С. Родінка, К.К. Карпенко, А.П. Вакал, І.В. Гончаренко // Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині. Кн. 6. Суми: ПП Вінніченко М.Д., 2004. 119 с.

ІНТРОДУКЦІЯ РОСЛИН В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Неведомська Є.О.

Київський університет імені Бориса Грінченка

y.nevedomska@kubg.edu.ua

Життя людини з моменту його виникнення і до сьогодні, прямо чи опосередковано залежить від рослин. У процесі фотосинтезу рослина виділяє в атмосферу кисень, яким дихає людина, і поглинає вуглекислий газ, який видихає людина під час дихання. Рослинна їжа є джерелом органічної речовини й енергії для людини. Багато, що нас оточує – одяг, медикаменти, будматеріали тощо переважно із рослинної сировини. З усього зазначеного стає зрозумілим, що людство залежить від рослин, тому їх потрібно оберігати та примножувати, зберігати зникаючі види.

У збереженні генофонду рідкісних і зникаючих видів рослин може відіграти значну роль інтродукція рослин [1; 3; 6]. Інтродукція рослин (від лат. *introductio* – впровадження) – це впровадження видів або сортів рослин у місцевості, де вони раніше не зростали [2]. Переселення рослин людиною із однієї

області в іншу розпочалось ще у давні часи, водночас із зародженням землеробства.

На території України інтродукцію рослин розпочато близько 6 тис. років тому, свідченням чого є знахідки насіння ячменю, проса, гороху, бобів, абрикоса, сливи в культурних шарах ранньотрипільських поселень [5]. У той же період окультурено виноград та яблуню лісові. На початку 1 тис. до н. е. на території сучасної України з'явилися жито, сочевиця, часник, коноплі. У 7 ст. до н. е. грецькі колоністи в Північному Причорномор'ї інтродукували виноград справжній, лавр благородний, кипарис вічнозелений, на початку н. е. смоківницю звичайну, персик звичайний, маслину європейську, горіх грецький, мигдаль звичайний. У 10 ст. н. е. у лісостеповій зоні України впроваджено виноград справжній, шовковицю білу, вишню звичайну, горіх грецький, цибулю, буряк цукровий, які набули поширення в культурі. У 11-12 ст. н. е. в літописних зведеннях згадується про появу в монастирських садах Києва та Вишгорода винограду, яблунь, вишень, агрусу і деяких запашних трав. Перші «заморські» рослини інтродуковані в Україну переважно із Західної Європи з'явилися спочатку в садах бояр та багатих купців. У 15-17 століттях багато присадибних садів існувало в Києві. Перший з достовірно відомих декоративних садів у Києві був заснований в 1631 році митрополитом Петром Могилою у Голосіївському маєтку Києво-Печерської Лаври. Інтенсифікації інтродукції рослин у 17-19 ст. сприяли великі географічні відкриття, розвиток торгових зв'язків та помітні соціально-економічні зрушення. У цей час інтродуковано багато видів рослин із Північної Америки, Східної та Середньої Азії, Кавказу, Середземномор'я. В Україні в цей період набули масового поширення картопля, соняшник, кукурудза.

Інтродукції рослин в Україні сприяло заснування ландшафтних та дендрологічних парків, ботанічних садів [3]. Найстаріші декоративні сади і парки в Україні виникли ще в середині 17 століття. Більшість їх створювалось поблизу палаців і маєтків. До наших днів такі парки збереглися у багатьох областях України: у Мерчику на Харківщині (площа 67 га), Сокиринський парк на Чернігівщині (площа 58 га), Качанівський парк (площа понад 330 га), Чернятинський парк на Вінничині (площа 31 га), дендропарк Олександрія у Білій Церкві (площа понад 200 га), Корсунь-Шевченківський парк (площа понад 100 га), Софіївка в Умані (площа 179,2 га). В їх створенні брали участь видатні вітчизняні та зарубіжні паркобудівельники та скульптори.

У 19 столітті в Україні було засновано кілька сотень парків [5]. 1809 року І. Н. Каразіним заснований відомий Основ'янський (Краснокутський) акліматизаційний сад на Харківщині. В 1834 році закладено Тростянецький дендропарк на Чернігівщині. Історія його виникнення пов'язана з іменем І. М. Скоропадсь-

кого. В 1893 році М.Л. Давидов заснував Весело-Боковеньківський дендропарк на Кіровоградщині.

Крім цього, у 19 столітті засновано ботанічні сади при університетах та інших навчальних закладах, які відігравали значну роль у справі збагачення дендрофлори України новими рослинами [3]. Так, у зв'язку з заснуванням Харківського університету (1804 р.) при ньому створюються ботанічний сад, який існує і сьогодні. Згодом засновуються сад Кременецького ліцею (1806 р.), Нікітський ботанічний сад (1812 р.), сад Ніжинського ліцею (1820 р.), ботанічні сади Львівського (1823 р.), Київського (1839 р.), Одеського (1867 р.) і Чернівецького (1867 р.) університетів.

У 20 столітті в Україні інтродукційні експерименти проводилися в Українському науково-дослідному інституті лісового господарства та агролісомеліорації і у Валківській дослідній станції поблизу Харкова. Значну інтродукційну роботу провели лісництва, розташовані на Вінничині, Київщині, Черкащині, Кіровоградщині, Полтавщині, Харківщині, Чернігівщині, Сумщині, Житомирщині, у Передкарпатті і Закарпатті.

У 21 столітті на Сумщині створено Гетьманський національний природний парк (2009 р.) з метою збереження, відтворення і раціонального використання типових та унікальних природних комплексів Лівобережного лісостепу.

На сьогодні інтродукційну роботу починають з вивчення флори досліджуваного регіону (осередку інтродукції), виявлення кліматичних, флористичних і фітоценотичних аналогій [5]. У цьому регіоні збирають вихідний інтродукційний матеріал, досліджують інтродукований вид (ритміка росту і розвитку, її синхронність з кліматичним ритмом, стійкість до температури, засолення, техногенних умов, фізіологічні особливості, біохімічний склад, насінневу продуктивність, спосіб розмноження). Оцінювання інтродукційної здатності рослин є важливим завершальним етапом первинної інтродукції. Успішність інтродукції оцінюється по різному, оскільки дослідники в своїх роботах використовують різні фактори. Одні на перше місце ставлять кліматичні й ґрунтові умови, економічну доцільність, санітарно-гігієнічні особливості інтродуцента тощо. Наприклад, професор Київського університету О.Л. Липа запропонував шкалу з шести ступенів від 0 до 5. Найвищий ступінь акліматизації А 5, це коли рослини в нових, аналогічних до батьківщини умовах середовища, розселяються природно, даючи самосів [4]. Дослідник М.А. Кохно вважає головною ознакою успішності інтродукції рослин збереження можливості будь-яким способом розмножуватися [2].

Після підведення підсумків інтродукційної роботи відбирають перспективні для масового розмноження види, здійснюють дослідно-промислову перевірку й упровадження в культуру.

Список використаних джерел

1. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Голонасінні: Довідник / М. А. Кохно, В. І. Гордієнко, Г. С. Захаренко та ін.; За ред. М. А. Кохна, С. І Кузнецова; НАН України, Нац. бот. сад ім. М. М. Гришка. К.: Вища школа, 2001. 207 с.
2. Кохно Н.А. Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине. / Н. А. Кохно, А. М Курдюк. К. : Наукова думка, 1994. 185 с.
3. Лапин П.И. Роль ботанических садов в сохранении редких видов растений // Роль интродукции в сохранении генофонда редких и исчезающих видов растений. М: Наука, 1984. С. 3-15.
4. Лыпа А.Л. Интродукция и акклиматизация древесных растений на Украине. / А.Л. Лыпа. К.: Вища школа, 1978. 112 с.
5. Мусієнко С.І. Конспект лекцій з дисципліни «Інтродукція та адаптація декоративних рослин» / Сергій Іванович Мусієнко. Х.: Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, 2016. 70 с.
6. Неведомська Є.О., Маруненко І.М. Інтродукція рослин у столичному дендропарку / Євгенія Олексіївна Неведомська, Ірина Михайлівна Маруненко // Актуальні проблеми дослідження довкілля. Збірник наукових праць (за матеріалами VI Міжнародної наукової конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження академіка Г.М. Висоцького, 20-23 травня 2015 р., м. Суми). Т. 1. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. С. 104-109.

ФЛОРА ВИЩИХ ВОДНИХ РОСЛИН РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ «СЕЙМСЬКИЙ»

Скляр Ю.Л.

Сумський національний аграрний університет

sul_bio@ukr.net

Надзвичайно великі потреби України у господарсько-питній воді майже на 75% забезпечуються з поверхневих джерел, значна кількість яких належить до басейну Дніпра, тому важливим завданням є поліпшення якості водних ресурсів цієї території. Одним із кроків щодо покращення якості води Дніпра стало створення в 1995 році регіонального ландшафтного парку «Сеймський» (далі – РЛП «Сеймський»), розташованого вздовж річки Сейм, яка є лівою притокою першого порядку р. Десна. РЛП «Сеймський» має площу 98857,9 га і є найбільшою за площею природоохоронною територією Сумської області.

Вирішення проблеми чистої води та охорони водних ресурсів передбачає всебічне дослідження водної флори і рослинності, яка відіграє виключно важливу роль у функціонуванні та біологічному самоочищенні екосистем водойм [1-3]. Водночас вища водна флора і рослинність є досить вразливими, оскільки зазнають не лише прямого негативного впливу, а й опосередкованого – від трансформації екосистем на водозбірних територіях. Тому надзвичайно важливим є завдання збереження видового та ценотичного різноманіття водних